

СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ДАВРИДА АХБОРОТ БИЛАН ИШЛАШ МАДАНИЯТИ

Акбарова Гулзода Каримовна

*Андижон шаҳар 4-сон техникуми махсус фан
катта ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада замонавий ахборот технологияларининг муҳим йўналишларидан бири бўлган сунъий интеллектнинг инсоннинг ахборот билан ишлаш жараёнига таъсири ёритилади. Бугунги кунда сунъий интеллектдан маълумот излаш, матн тайёрлаш, таржима қилиш, таҳлил олиб бориш ва таълим жараёнида фойдаланиш имкониятлари кенгайиб бормоқда. Шу билан бирга, ахборотнинг ишончилигини текшириш, шахсий маълумот-ларни ҳимоя қилиш ва сунъий интеллектдан масъулиятли фойдаланиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Мақолада ахборот маданиятининг замонавий технологиялар шароитидаги ўрни ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: ахборот технологиялари, сунъий интеллект, рақамли саводхонлик, ахборот маданияти, ахборот хавфсизлиги, генератив AI, таълим.

Abstract. This article discusses the impact of artificial intelligence, one of the important directions of modern information technologies, on the process of human work with information. Today, the possibilities of using artificial intelligence in information search, text preparation, translation, analysis, and education are expanding. At the same time, checking the reliability of information, protecting personal data, and responsible use of artificial intelligence are gaining importance. The article discusses the role of information culture in the context of modern technologies.

Keywords: information technologies, artificial intelligence, digital literacy, information culture, information security, generative AI, education.

Кириш

Бугунги кунда ахборот технологиялари инсон ҳаётининг деярли барча соҳаларига кириб келган. Интернет, компьютер, смартфон ва рақамли платформалар орқали керакли маълумотни қисқа вақт ичида топиш мумкин. Айниқса, сунъий интеллект технологияларининг ривожланиши ахборот билан ишлаш имкониятларини янада кенгайтди.

Сунъий интеллект ёрдамида матн яратиш, маълумотларни умумлаштириш, саволларга жавоб олиш, таржима қилиш, дастурлаш ва бошқа кўплаб вазифаларни бажариш мумкин. UNESCO генератив сунъий интеллект таълим ва тадқиқот жараёнларига янги имкониятлар олиб келаётганини, бироқ ундан хавфсиз ва инсонга йўналтирилган тарзда фойдаланиш зарурлигини

таъкидлайди. Шу сабабли замонавий инсон учун фақат ахборотни топиш эмас, балки уни тўғри баҳолаш, текшириш ва хавфсиз қўллаш ҳам муҳим кўникамага айланмоқда.

Асосий қисм

Ахборот билан ишлаш маданияти деганда маълумотни излаш, саралаш, таҳлил қилиш, сақлаш ва ундан мақсадли фойдаланиш кўникмалари тушунилади. Сунъий интеллектдан фойдаланиш ушбу жараёни тезлаштириши мумкин, аммо инсоннинг танқидий фикрлашига бўлган эҳтиёжни камайтирмайди.

Масалан, талаба бирор мавзу бўйича сунъий интеллектдан маълумот сўраши мумкин. AI қисқа вақт ичида жавоб тайёрлайди. Лекин ушбу жавобда хатолар бўлиши эҳтимоли мавжуд. Шунинг учун олинган маълумотни дарсликлар, илмий мақолалар ва ишончли интернет манбалари билан солиштириш керак.

Бунда тўғри савол бериш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Умумий сўров ўрнига аниқ мақсадга йўналтирилган савол берилса, олинган маълумот ҳам фойдалироқ бўлади. Масалан, «Компьютер ҳақида маълумот бер» деган сўров ўрнига «Компьютер тармоқларининг асосий турларини содда мисоллар билан тушунтир» деб сўраш мумкин.

Сунъий интеллектдан таълим жараёнида ҳам самарали фойдаланиш мумкин. Талаба тушунмаган мавзусини бошқача усулда тушунтиришни сўраши, амалий мисоллар олиши, тест саволлари туздириши ёки ўз билимини текшириши мумкин. Бу технология мустақил таълим олиш жараёнида ёрдамчи восита бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Бироқ AIдан фойдаланишда тайёр жавобни кўр-кўрона кўчириш тўғри ёндашув эмас. Талаба олинган маълумотни тушуниши, таҳлил қилиши ва ўз фикрини шакллантириши зарур. Акс ҳолда технологиядан фойдаланиш билим олиш жараёнини эмас, фақат тайёр натижа олишни енгиллаштиради.

Ахборот технологияларидан фойдаланишда яна бир муҳим масала — **ахборот хавфсизлиги**. Интернетда ёки сунъий интеллект хизматларида шахсий маълумотлардан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш керак. Пароллар, банк маълумотлари, шахсий ҳужжатлар ва бошқа махфий маълумотларни ҳимоя қилиш ҳар бир фойдаланувчининг масъулияти ҳисобланади.

NIST томонидан ишлаб чиқилган AI Risk Management Framework сунъий интеллект тизимларидан фойдаланишда хавфларни аниқлаш, баҳолаш ва бошқаришга эътибор қаратади. Ушбу ёндашув AI технологияларидан ишончли ва масъулиятли фойдаланишга қаратилган. Шу нуқтаи назардан, бугунги кунда рақамли саводхонлик тушунчаси ҳам кенгайиб бормоқда. Компьютер ва интернетдан фойдаланишни билиш билан бир қаторда, сунъий интеллект

натижаларини танқидий баҳолаш, ахборот манбасини текшириш ва шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш ҳам муҳим кўникмалардан ҳисобланади.

Ўзбекистонда ҳам рақамли технологияларни таълим жараёнига жорий этиш муҳим йўналишлардан бири ҳисобланади. Компьютерлар, электрон таълим платформалари, онлайн курслар, рақамли кутубхоналар ва бошқа технологиялар таълим олиш имкониятларини кенгайтirmoқда.

Сунъий интеллект технологияларининг ривожланиши ушбу жараёнга янги имкониятларни қўшмоқда. Хусусан, электрон таълим материалларини яратиш, автоматик таҳлил, виртуал ёрдамчилар ва индивидуал таълим воситалари келажакда кенгроқ қўлланилиши мумкин.

Бироқ ҳар қандай янги технологияни жорий этишда техник имкониятлар билан бир қаторда ўқитувчилар ва талабаларнинг рақамли компетенцияларини ошириш ҳам муҳимдир.

Шу нуқтаи назардан, «Ахборот технологиялари асослари» фани талабаларга нафақат компьютер ва дастурий воситалардан фойдаланишни, балки замонавий рақамли технологияларни тушуниш, ахборотни танлаш ва ундан масъулиятли фойдаланиш кўникмаларини ҳам бериши керак.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, сунъий интеллект ахборот билан ишлаш жараёнини тезлаштирувчи ва инсон имкониятларини кенгайтирувчи замонавий технологиядир. У таълим, иш, тадқиқот ва кундалик ҳаётда кўплаб вазифаларни бажаришда ёрдам бериши мумкин.

Бироқ технологиядан самарали фойдаланиш учун инсон унга тўлиқ боғланиб қолмаслиги керак. Олинган маълумотни текшириш, ишончли манбалар билан таққослаш, шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш ва мустақил фикрлаш муҳим аҳамиятга эга.

Демак, сунъий интеллект даврида энг муҳим кўникмалардан бири — **ахборотни тез топиш эмас, балки унинг тўғри ва ишончли эканини аниқлай билишдир.** Бу кўникма замонавий инсоннинг рақамли саводхонлиги ва ахборот маданиятининг муҳим қисми бўлиб қолади.

Адабиётлар рўйхати:

1. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
2. Tabassi, E. *Artificial Intelligence Risk Management Framework (AI RMF 1.0)*. National Institute of Standards and Technology, 2023.
3. NIST. *Artificial Intelligence Risk Management Framework: Generative Artificial Intelligence Profile*. NIST, 2024.